

Ministerul Educației al Republicii Moldova

Proiectul

“Educație de calitate în mediul rural din Moldova”

FORMAREA PROFESORILOR

PENTRU IMPLEMENTAREA CURRICULUMULUI MODERNIZAT

DE LICEU

УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

Suport de curs

Elaborat de: Ecaterina Cojuhari

- I. Структура і функції модернізованого курікулуму.
- II. Концепція літературної і лінгвістичної освіти в ліцейських класах .
- III. Методологія формування компетенцій та дидактичне проектування .
- IV. Співвіднесеність понять "стрижнева // ключова компетенція" - "специфічна компетенція" - "субкомпетенція" - "зміст" - "види діяльності» в модульному навчанні.
- V. Дидактичні стратегії навчання-учіння-оцінювання.
- VI. Проектування дидактичної одиниці (модуля), спрямованого на формування компетенцій.
- VII. Методичні рекомендації щодо використання підручників та інших дидактичних матеріалів (включно і наданих проектом ЕКМРМ) в процес імплементації модернізованих курікулумів.

I. СТРУКТУРА І ФУНКЦІІ МОДЕРНІЗОВАНОГО КУРІКУЛУМА

На сучасному етапі суспільного життя освіта стає не тільки найважливішою соціальною сферою, але й у прямому сенсі найважливішою економічною галуззю. Вона грає все більш важливу роль у накопиченні та розвитку людського капіталу. Досягнення нової якості освіти - першочергове завдання модернізації. Дане завдання постає у двох планах. У загальнодержавному плані нова якість освіти - це її відповідність сучасним життєвим потребам розвитку країни. У педагогічному плані - це орієнтація освіти не тільки на засвоєння учнями певної кількості знань, але й на розвиток їх особистості, їх пізнавальних та творчих здібностей. Сучасний ліцей повинен формувати нову систему універсальних знань, умінь, навичок, а також досвід самостійної діяльності та персональної відповідальності ліцеїста, тобто **сучасні стрижневі / ключові компетенції**, що й визначають **сучасну якість** змісту загальної освіти.

Тож йдеться сьогодні про модернізацію, а не реформування освіти. Реформа – це переналаштування, переорганізація. **Модернізація** – це зміна у відповідності з потребами та вимогами сучасності. Система освіти повинна адекватно реагувати на зміни в суспільстві та нові запити: прискорення темпів розвитку, у тому числі і технологій, прискорене «старіння» знань, швидкі темпи глобалізації, зростання конкуренції тощо. В таких умовах ліцей як вища ланка середньої освіти повинен готувати випускників до вступу в активне доросле життя, розвивати у них такі якості, як самостійність, креативність, спроможність компетентно розв'язувати складні життєві проблеми; орієнтуватися у зростаючій лаві інформації і, нарешті, виявляти мобільність і динамізм, тобто бути здатним виявляти таку якість, як професійний універсалізм - здатність змінювати сфери і способи діяльності. Акцент зміщується на особистість ліцеїста, його здатність мобілізувати власний особистісний потенціал для вирішення різного роду завдань. Іншими словами, а точніше словами американського вченого М. Ноулза, перед освітою постало завдання "виробництва компетентних людей - таких людей, які були б здатні застосовувати свої знання в мінливих умовах, і чия основна компетенція полягала б в умінні включитися в *постійне самонавчання протягом всього свого життя*".

Таким чином, модернізація шкільної освіти розглядається нині на основі компетентнісної парадигми. Ми маємо усвідомити, *що саме і як саме* потрібно змінити в освіті, а в нашому випадку у навчанні української мови і літератури, щоб випускник ліцею володів необхідними компетенціями, здатними забезпечити його (випускника) конкурентоспроможність. Зрозуміло, що ретельне перерахування конкретних знань і вмінь, необхідних для тієї чи іншої діяльності, не сприяє розвитку в учнів уміння бачити ціле, розв'язувати життєві проблеми. Прагнення відійти від засилля окремих, часткових знань, умінь і навичок виявляється в розробці поняття **ключових (базових, надпредметних, універсальних) компетентностей**, які стосуються не окремих предметів, а враховують зв'язки між елементами системи (Н.Бібик, В.Болотов, Д.Даніел, І.Єрмаков, І.Зимня, В.Кальней, В.Краєвський, О.Овчарук, Д.Равен, В.Серіков, М.Стобарт, А.Хуторської, І.Фрумін, С.Шишов та ін.). **Ключові//стрижневі компетентності передбачають готовність використовувати засвоєні знання, навчальні уміння і навички, способи діяльності для розв'язання практичних, пізнавальних, комунікативних завдань. Вони виявляються у здатності самостійно оцінювати ситуацію, усвідомлювати проблему і планувати дії, необхідні для її вирішення, контролювати й**

оцінювати їх виконання. Саме сформованість ключових компетентностей є найголовнішим свідченням якості освіти¹.

Ідея формування в учнів не лише знань, а й умінь, які допомагають успішно вирішувати життєві проблеми, не є новою. Таке бачення завдань освіти знаходимо в працях В.Біблера, В.Давидова, М.Данилова, С.Дорошенка, Д.Ельконіна, Г.Костюка, В.Ледньова, І.Лернера, В.Онищука, М.Скаткіна та ін. Однак ці загальні ідеї не були належною мірою екстрапольовані на окремі навчальні предмети і не реалізовані у шкільній практиці. Сьогодні настає новий етап у розробці проблеми компетентісно орієнтованого навчання – перехід зі стадії самовизначення до стадії реалізації, що знайшло своє втілення в перегляді освітньої парадигми в Республіці Молдова, створенні принципово нових освітніх стандартів, модернізації Базового і предметних курікулумів.

Отже, модернізація предметних курікулумів, у тому числі і курікулума з української мови і літератури є органічною складовою частиною вдосконалення освіти в цілому, співвідношення з динамікою і сьогоdnішніми потребами, і особливо з кінцевою метою системи освіти, спрямованою в майбутнє і обумовлену змінами в системі цінностей, а саме – спрямованістю на формування компетенцій.

Новий етап модернізації курікулума почався в 2005 році і характеризується інтенсивним пошуком рішень і механізмів модернізації та забезпечення якості національного курікулума. У чому ж полягають основні зміни в модернізованому курікулумі 2010 р. у порівнянні з попередніми курікулумами ?

1. Як відзначається в аналітичних матеріалах², в попередніх виданнях предметних курікулумів спостерігалася велика різноманітність концептуальних підходів, представлених іноді безсистемно. Модернізовані курікулуми 2010р. більшою мірою уніфіковані, тобто структуровані за однією моделлю.

Курікулум з української мови і літератури складається з двох частин - I. «Українська мова» і II. «Українська література» - і призначається викладачам ліцеїв, авторам і укладачам програм, підручників, методичних посібників тощо. Курікулум містить: **I. Дидиктичну концепцію предмета; II. Стрижневі загальнонавчальні компетенції; III. Міжпредметні компетенції; IV. Базові навчальні компетенції V. Розподіл тем по класах та за годинами; VII. Субкомпетенції, одиниці змісту, орієнтовні види навчальної та оцінювальної діяльності для забезпечення субкомпетенцій по класах; VII. Стратегії навчання; VIII. Стратегії оцінювання і рекомендовану літературу.**

2. Концептуальна відмінність між модернізованими курікулумами і їхніми «попередниками» полягає в компетентісному підході до побудови курікулума. У модернізованих курікулумах головна увага зосереджена на *компетенціях – стрижневих (ключових, транспредметних, міжпредметних, специфічних компетенціях і субкомпетенціях)*

Раніше наріжним каменем курікулума були *цільові настанови – базові, стрижневі (ключові), операційні*. Загальні цілі предметів у попередніх виданнях курікулумів структурувалися за різними показниками (наприклад, знання, здібності, відносини; знання,

---

¹ Див.: Симпозіум Ради Європи (Берн, 1996) за темою «Ключові компетенції для Європи» визначив наступний приблизний перелік ключових компетенцій: 1) вивчати; 2) шукати; 3) думати; 4) співпрацювати; 5) братися до справи; 6) адаптуватися. По-іншому їх можна визначити як соціальні; комунікативні; інформаційні; толерантність; самоосвіта.

² Див.: Гуцу В. Основи національного курікулума. Кишинев, 2007.

застосування, інтеграція, без вказівки комплексності цілей (фізика, біологія та ін). Їхня кількість коливалася від чотирьох (фізвиховання) до сорока чотирьох (математика). Комплексність загальних цілей значно відрізнялася в різних предметах за своєю інформаційною і формативною навантаженістю. Спосіб формулювання стрижневих цілей не завжди співвідносився з їх таксономією. Наприклад, зустрічалися неадвактні формулювання стрижневих цілей, наприклад, "діти повинні розуміти, що ...».

3. В чисельних публікаціях, науково-інформаційних матеріалах підкреслювалася переважаність змісту предметних курікулумів, надмірна складність матеріалу, його академічність, відірваність від сучасних життєвих проблем, неактуальність окремих тем і проблем для сучасних ліцеїстів. Зазначені недоліки частково були усунені під час переробки курікулумів 2006 р. Однак цього виявилось недостатньо. Зміст модернізованого курікулума переглянуто з огляду на вказані недоліки. Крім того, у V розділі представлено розподіл тем по класах та за годинами (с.9).

4. В попередніх виданнях предметних курікулумів недостатньо уваги приділялося внутрішньопредметним і міжпредметним зв'язкам. У модернізованому курікулумі підкреслюється: «Важливим на ліцейському етапі є принцип вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих і міжпредметних зв'язках, що передбачає врахування того, що мова є складною багаторівневою системою мовних одиниць, тісно пов'язаних між собою. Врахування цих зв'язків під час вивчення української мови дасть учням змогу усвідомити мову як систему, що постійно розвивається, удосконалюється, збагачується, а також осмислити внутрішні закономірності кожного рівня мови.

Міжпредметні компетенції реалізуються через формування комунікативної, мовної, мовленнєвої, прагматичної, етнокультурознавчої компетентностей ліцеїстів на ґрунті свідомого опанування мовної і мовленнєвої теорій у курсі української мови і літератури та під час вивчення інших мов – російської (мови навчання), румунської – державної мови, іноземних мов, а також таких предметів гуманітарного циклу, як історія, у т.ч. «Історія, культура і традиції українського народу», російська і всесвітня література, громадянське виховання, морально-етичне виховання» (с.7).

5. Компонент "Методичні пропозиції» в колишніх курікулумах відрізнявся різними трактуваннями і не являв собою чіткої дидактичної системи. В модернізованих курікулумах ця складова представлена розділом "Дидактичні стратегії», де пропонуються загальні напрямки використання технологій навчання.

6. Щодо компоненту "Пропозиції з оцінювання», то в одних предметних курікулумах містилися вказівки щодо первинного, поточного і підсумкового оцінювання, в інших - що стосуються цілей і рівнів оцінювання тощо. В усіх перероблених курікулумах міститься розділ «Стратегії оцінювання», де викладено найбільш важливі принципи організації форм контролю і оцінки знань, системи знань і компетенцій.

Підведемо перші підсумки:

- модернізація предметних курікулумів стала невід'ємною частиною модернізації освіти в Республіці Молдова і на всьому європейському просторі;
- вона співвідноситься з загальними тенденціями розвитку освіти і міжнародними стандартами в галузі реформи курікулума; з сучасним національним і міжнародним соціокультурним контекстом;
- враховує рівень, різноманітність і комплексність освітніх потреб ліцеїстів, а також вимоги до формування особистості учня в умовах динамічного розвитку світу.

Модернізовані курікулами набувають чинності з моменту їх затвердження Національною Радою з Курікулума (засідання № 10 від 21 квітня 2010 р.) за наказом Міністра освіти за № 244 від 27 квітня 2010р.

Перевага модернізованого курікулума полягає в тому, що в ньому визначено нові підходи до освіти:

- від школи, зосередженої на вчителі, до школи, зосередженої на учні (особистісно-зорієнтоване навчання);
- від інформативної школи до школи формативної /формуючої;
- від освіти, основаної на змісті, до освіти, основаної на компетенціях;
- від процесу освіти, основаного переважно на викладанні, до освіти, основаної переважно на учінні;
- від домінантно пасивного навчання до домінантно активного навчання (активним методом);
- від оцінки знань до оцінки компетенцій і ціннісних ставлень;
- від домінантно колективістських та індивідуалістських форм навчання до співробітницьких / кооперативних форм навчання.

Головна увага *зосередження не на засвоєнні певної суми знань, а на формуванні і розвитку компетенцій, що сприятиме якнайшвидшому досягненню мети освіти - випустати зі стін ліцею молодь, здатну успішно адаптуватися до мінливих вимог на ринку праці та суспільства в цілому.* Найважливішим стає не засвоєння суми відомостей/знань, а освоєння ліцеїстами таких умінь, які дозволять їм визначати свої цілі, приймати рішення і діяти в типових та нестандартних ситуаціях. Питання традиційного навчання - "Чому навчати?" стає менш актуальним. Компетентнісний підхід робить акцент на діяльнісному змісті освіти, що вимагає іншої постановки питання, а саме "Яким способом діяльності навчати?" В цьому випадку основним змістом навчання є дії, операції, що співвідносяться не стільки з об'єктом докладання зусиль, скільки з проблемою, яку потрібно розв'язати. Не звичні "повинен знати", "повинен вміти», а «може". **Найважливішою ознакою компетентнісного підходу є здатність учня до самонавчання надалі.** Знання повністю підкоряються вмінням. У зміст навчання включаються тільки ті знання, які необхідні для формування вмінь. Всі інші знання розглядаються як довідкові, вони зберігаються в довідниках, енциклопедіях, Інтернеті, а не в головах учнів. У той самий час учень повинен за потреби вміти швидко і безпомилково скористатися всіма цими джерелами інформації для вирішення тих чи інших проблем.

II. КОНЦЕПЦІЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ І ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОСВІТИ В ЛІЦЕЙСЬКИХ КЛАСАХ

У модернізованому курікулумі представлено концепції літературної і мовної освіти в ліцеї, в яких розглядаються: значення, мета, завдання, пріоритетні принципи, спрямування мовної і літературної освіти, особливості сучасних підходів до вивчення предметів в умовах діаспори. Зокрема, в концепції з літератури зазначається, що «Загальний результат курікулума з української літератури стосується:

- учня (освіченої і розвиненої особистості, спроможної повноцінно реалізуватися в майбутньому дорослому житті);
- учителя (для якого передбачається підвищення фахових вимог);
- української літератури (змінюється її усталений імідж, зростає престиж)».

Відповідно до цієї концепції структура курікулума, його змістове наповнення передбачає: світовий і національний культурологічний контексти, міжпредметні зв'язки,

втілення ключових компетенцій, врахування вікових особливостей учнів, психології сприйняття творів художньої літератури, особливості сучасного навчального процесу в ліцеї, право вибору (для вчителя і учня), особливості сучасного інформаційно-комунікативного простору, загальносвітових процесів глобалізації тощо.

При доборі художніх творів для текстуального вивчення названо *письменників, твори яких раніше не вивчалися* (П. Куліш, Б. Грінченко, В. Самійленко, Олександр Олесь, М. Куліш, В. Симоненко, Л. Костенко, Григорій Тютюнник, І. Драч, П. Загребельний, Ю. Мушкетик, О. Коломієць та ін.), а також представників діаспори – Є. Маланюка, І. Самчука, Б.І. Антонича та ін.

Звертається увага на те, що вчитель у разі обґрунтованої потреби (при відсутності достатньої кількості текстів) може пропонувати іншу форму роботи над творами – замінювати текстуальне вивчення оглядовим або один твір іншим.

Предмет «Українська мова та література» містить величезний **потенціал** щодо формування та розвитку комунікативної, соціальної, інформаційної, мотиваційної компетенцій, а також толерантності та здатності до самоосвіти.

Щодо міжпредметних зв'язків, то можна визначити декілька провідних типів:

1. Змістові (змістовно-інформаційні) – зв'язки за фактами, поняттями, ідеями, законами, які становлять зміст споріднених (наприклад, гуманітарних) предметів. Встановлення міжпредметних зв'язків допоможе вчителю піднести мовно-літературні знання ліцеїстів до значимих історичних, філософських і культурологічних узагальнень.
2. Операційні – зв'язки, що формуються з навичок, умінь, мислительних операцій (на основі загальних способів навчально-пізнавальної діяльності). Операційні зв'язки, спрямовані на розвиток особистості ліцеїста, здійснюються через встановлення загальних вимог до прийомів і форм роботи, через цілеспрямоване формування гностичних і когнітивних умінь (пізнавальну, розумову, креативну діяльності) комунікативних умінь (різні види мовленнєвої діяльності), через вдосконалення самоврядного механізму особистості і різного роду практичних навичок, а також через формування моральних і естетичних якостей ліцеїста.
3. Методичні – зв'язки, що визначаються на основі загальних методів навчання та виховання. Вони безпосередньо стикаються із загальними організаційними формами навчання – за характером взаємодії вчителя і учня, за вибором оптимальних форм навчання. Слід виділити найбільш значущі ключові / сторижневі і міжпредметні зв'язки, що формують міжпредметні компетенції ліцеїста.
  - Українська мова і література – російська мова і література – румунська мова і література – іноземна мова і всесвітня література. Опанування румунської як державної, російської як мови навчання і іноземної(іноземних) мов, читання творів світової класики мовою оригіналу відкриває перед ліцеїстами нові можливості володіння мовами та осягнення літературних шедеврів у всій повноті, дозволяє відчути красу вираження думки образу в усьому їх різмаїтті.
  - Співвіднесення названих предметів надають учителю-словеснику певну свободу в дидактичному проектуванні та оцінюванні знань. Важливо акцентувати увагу ліцеїстів не лише на читанні і коментуванні творів, але і на формуванні уявлень про устрій, розвиток і функціонування мов; розвиток художніх методів і течій в історії літератур.
  - Українська мова і література – історія. Співвіднесення компетенцій історичного характеру з аналізом проблем художнього твору збагачує і історію, і літературу.

Немає жодного твору літератури, при вивченні якого можна було б обійтися без історичного коментаря.

- Українська мова і література – музика, живопис. Використання суміжних видів мистецтва дозволяє реалізувати міжпредметні зв'язки на різних рівнях: інформаційному (спільність фактів і явищ) узагальнююче-понятійному, евристичному (активізація продуктивного мислення учнів) і особливо на рівні емоційно-естетичному. Зв'язок з музикою і живописом є необхідним для розвитку асоціативного мислення і уяви ліцеїстів, заохочення їх прагнення до творчості, для формування цілісного уявлення про світ і людину, виховання морального і емоційно-естетичного ставлення до дійсності.
- Одним із способів реалізації міждисциплінарності є формулювання специфічних компетенцій і вироблення стратегій навчання таким чином, щоб їх досягнення і здійснення передбачало актуалізацію знань учнів з різних областей. У викладанні та вивченні української мови і літератури найбільш повно цього можна досягти, апелюючи до системи гуманітарних предметів, які стикаються один з одним деякими аспектами свого змісту і спільними міжпредметними компетенціями. Крім того, важливим є зіставлення творів рідної, румунської, російської і всесвітньої літератур, а також літератури рідного краю на основі спільності тематики, проблематики і жанру, виявлення між ними національно-обумовлених розходжень тощо.

Що стосується транспредметності (злиття навчальних предметів, що інтегруються навколо проблем "реальної життя"), то це справа майбутнього.

III. МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ДИДАКТИЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ

Питання компетенцій і компетентності особистості є достатньо розробленим у науковій літературі. **Компетенції** – узагальнене поняття, комплекс різних компонентів: знань, умінь, навичок, установок, цінностей, ставлень, рис, – які дають змогу особистості ефективно виконувати певні функції відповідно до встановлених стандартів; а **компетентність** – інтегральна характеристика особистості, яка визначає її здатність вирішувати проблеми і типові завдання, що виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей.

У курікулумі наводиться наступне визначення: «**Компетенція** – цілісна, інтегрована сукупність (система знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень), здобутих учнями в процесі учіння і мобілізованих за потреби їх застосування, адаптованих до вікових особливостей та когнітивного рівня ліцеїста для вирішення завдань, з якими він може зіткнутися в процесі життєдіяльності» (с.6).

Складовими компонентами компетенції є:

- інформованість (мати уявлення про предмет, процес, явище і бути здатним його виділити, назвати, навести приклад);
- знання (знати, розуміти зміст предмета, процесу, явища і бути здатним дати визначення через структуру і у зв'язках з іншими поняттями);
- уміння (вміти вирішувати завдання, виконувати дії, володіти методиками);

- навички (мати навички щодо вирішення завдань, застосування знань і вмінь на практиці);
- ставлення (ціннісне ставлення до предмета);
- особистісні якості (особистісні характеристики, необхідні для найбільш ефективної роботи в певній ситуації).

Нерідко доводиться чути міркування про те, що компетенції - ті ж знання, вміння, навички (ЗУН). По суті, це припущення недалеко від істини, але все ж не точне. Зміст поняття компетенцій ширше, ніж ЗУН, і тільки лише ними не вичерпується.

У чому полягає перевага підходів до навчання з точки зору компетенцій? Якщо ми порівняємо традиційний підхід з компетентісним, то дійдемо висновку, що:

1. Вони розрізняються за метою. У першому випадку (I), як уже зазначалося, стрижнем є ЗУН («Про Що нове дізнався?» - розв'язання проблем як спосіб засвоєння і закріплення знань), а в другому (II) – здатність особистості вирішувати проблеми на основі засвоєних знань і умінь («Чому навчився?» - розв'язання проблем як сенс освітньої діяльності).
2. За рівнем освіченості учнів, який визначається: I – обсягом отриманих знань; II – розширенням кола проблем, до розв'язання котрих підготовлені випускники.
3. За змістом. I – зміст кожного предмета розробляється автономно, незалежно від інших. II – зміст розробляється з огляду на транспредметні та міжпредметні зв'язки.
4. Функцій змістових одиниць. I – одиниці змісту є самоціллю («Що вчу?»); II – одиниці змісту – інструменти пізнання і формування компетенцій («За допомогою чого і для чого вчу?»).
5. За технологіями. I – форми і методи відповідають запланованій меті – формуванню ЗУН. II – застосування модульного навчання, інтерактивних технологій, що забезпечують самостійну діяльність учня у досягненні кінцевих результатів і його здатність до рефлексії – самооцінки.
6. За результатом. I – ЗУН; II – сформовані компетенції.

Таким чином, можна зробити наступний висновок. Знання, вміння і навички – це парадигма процесу учіння. Компетенції – це парадигма практичної діяльності. Знання, вміння та навички пов'язані з послідовністю вивчення програмного матеріалу. Компетенції визначають рівень оволодіння продуктивною діяльністю, результат навчальної діяльності. Знання, вміння та навички є об'єктами оцінювання навчальних досягнень. Компетенції – об'єкти оцінювання кваліфікації індивіда. Коли освіта стає для учня НЕ підготовчим етапом до життя, а самим життям або частиною життя, процес навчання стає більш привабливим для учнів.

Вчитель повинен знати, що компетенції, зазначені в курікулумі, співвідносяться з освітніми стандартами, затвердженими Міністерством освіти в 2009 р. (Наказ № 684 від 04.09.2009).

Зрозуміло, що змінюється стратегія планування навчального процесу. Фактично, від типу і якості дидактичного проектування залежить ефективність всього освітнього акту. Модернізований курікулум генерує і нові стратегії і схеми дидактичного проектування.

Дидактичне проектування є курікулумним конструктом, який передбачає єдину сукупність дій і операцій, які передують дидактичним стратегіям у всіх складових; компетенції, зміст, дидактичні й оцінювальні стратегії, методи і засоби навчання (викладання) – учіння – оцінювання. Курікулумне проектування з курікулумної точки зору може розглядатися з різних перспектив:

1. *З системної перспективи* дидактичне проектування визначається як сукупність координат, операцій, які передують реалізації освітнього процесу/процесу навчання і набули форми закінченості в диференційованих освітніх проектах – комплекс операцій з проектування і організації навчання.
2. *З менеджерської перспективи* дидактичне проектування розглядається як діяльність щодо співробітництва, ухвалення гнучких і послідовних рішень.
3. *З дидактичної перспективи* проектування зосереджено на діяльності педагога, яке надає засоби і стандартизовані форми дій залежно від типів уроків, дидактичних і оцінювальних стратегій.
4. *З діяльнійсної перспективи* дидактичне проектування можна розцінювати як специфічний порядок участі (діяльності) вчителя в кожній складовій освітнього процесу, здійснюваного в різний час і різні його інтервали (рік, півріччя, навчальна година, день) на рівні логіко-дидактичних структур: навчальний предмет, розділ, тема, система уроків, урок, фрагмент уроку. З цієї перспективи відзначають три види дидактичного проектування: (річне, календарне), короткострокове (проектування уроку), проектування за одиницями змісту (за темами, розділами, модулями).

Дидактичне проектування передбачає низку етапів:

Перший етап - з'ясування і формулювання субкомпетенцій, що відповідають дисципліні і кожному уроку. Точне і чітке їх визначення – головна умова правильного проектування дидактичної системи і кожного уроку окремо.

Другий етап – визначення ресурсів, необхідних для формування визначених субкомпетенцій. Операції, інтегровані в цей етап, стосуються різних типів ресурсів, а саме:

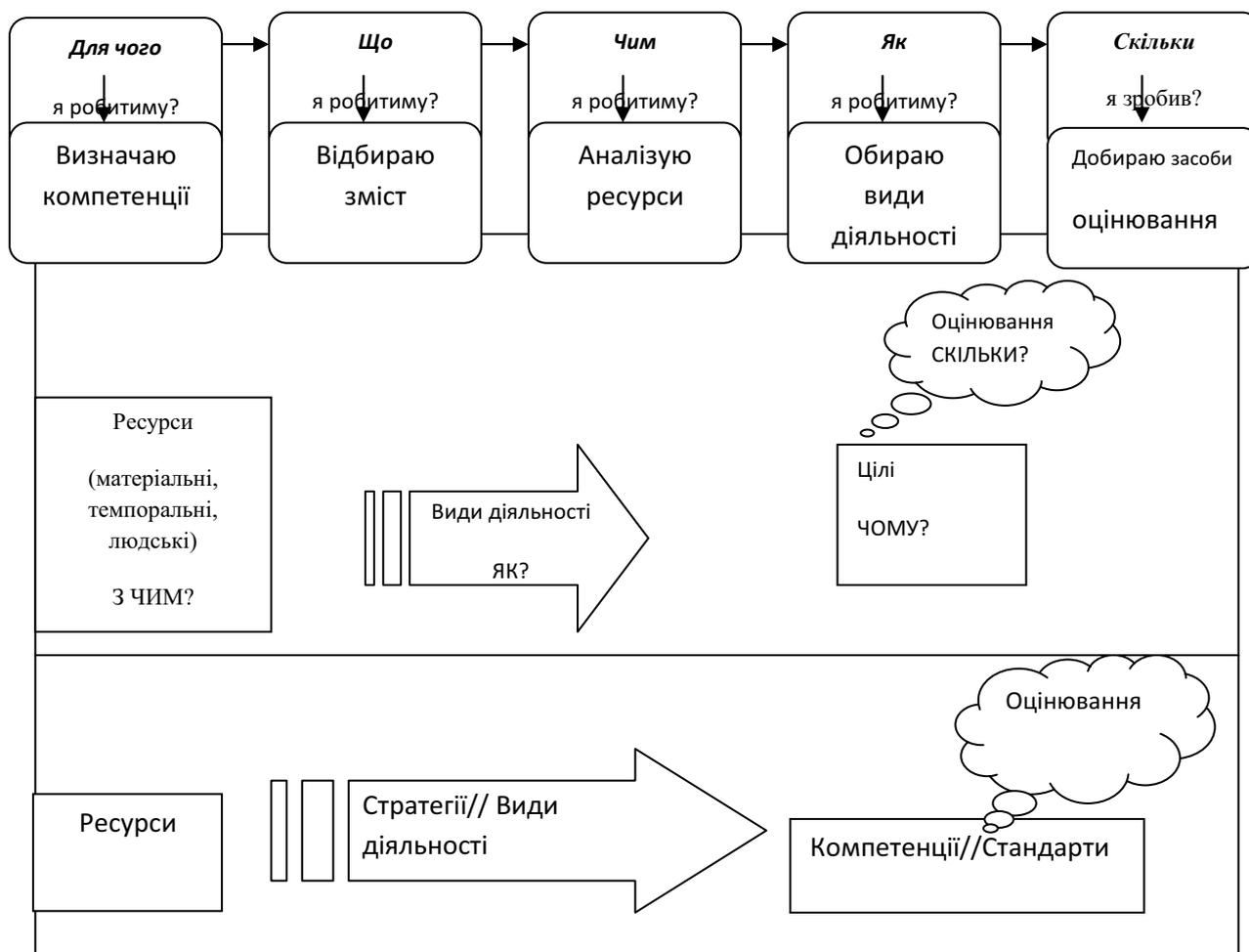
- **Змісту навчання** – інформації, цінностей, норм, конкретних фактів і прикладів, моделей, ціннісних ставлень;
- **Психологічних ресурсів учнів** – їхнього попереднього когнітивного досвіду (пізнавального досвіду і рівня підготовки); здатності до учіння (навчальних здібностей, функціонального рівня задіяних психологічних процесів); інтелектуальних можливостей; мотивації учіння;
- **Матеріальних ресурсів** (дидактично-матеріальних ресурсів, від яких залежить нормальний хід і результати процесу навчання і виховання; простору, де протікає навчання, з необхідним оснащенням і засобами для навчання, навчальними посібниками тощо);
- **Часу, виділеного на навчання**, уточненого в навчальних планах і курікулумі.

Третій етап – визначення оптимальних дидактичних стратегій і технологій (навчання/викладання – учіння) щодо організації, управління і кореляції процесом поетапного формування визначених субкомпетенцій. На етапі проектування і, особливо, вибору стратегій не тільки важливо, а й необхідно дотримуватися розумного (методично виправданого) і ефективного їх вибору, сполучуваності і дозування.

Четвертий (останній) етап передбачає вибір інструментів (засобів, методів, доказів) і критеріїв оцінювання результатів навчальної діяльності (навчання/викладання – учіння). Вплив оцінки на учня і ефективність самого процесу оцінювання обумовлені її обґрунтуванням і відповідністю певним критеріям і вимогам, особливо це стосується субкомпетенцій, що вимагає постійної кореляції отриманих результатів з попереднім оцінюванням.

Схематично проектування крок за кроком можна зобразити у вигляді схеми.

Схема проектування³

Довгострокове дидактичне проектування

У контексті модернізованого курікулума довгострокове дидактичне проектування є документом, що містить елементи курікулума (субкомпетенції, зміст, види навчальної і оцінювальної діяльності) з оптимальним визначенням часу педагогом на увесь рік. Розробляючи довгострокові дидактичні проекти, варто дотримуватися наступних етапів:

1. З'ясування взаємозв'язків між субкомпетенціями і змістом.
2. Розподіл дидактичного матеріалу на одиниці вивчення (дидактичні одиниці);
3. Визначення послідовності вивчення одиниць змісту відповідно до окреслених субкомпетенцій і змісту.

Проектування може бути здійснено в наступній формі:

Лицей ..... Викладач .....

Предмет ..... Клас/кількість годин на тиждень/рік .....

³ Див.: Гуцу В. Основи національного курікулума. Кишинев, 2007.

**Довгостроковий дидактичний проект
(календарне планування)**

Одиниці змісту (модуль)	Субкомпетенції	Зміст	Кількість годин	Тиждень	Зауваження

У цій таблиці дидактичні одиниці формулюються у вигляді окремих тем; компетенції і зміст вносяться з курікулума; кількість годин визначається вчителем і залежить від його досвіду та рівня підготовки учнів.

Оскільки об'єднуючим елементом дидактичного проектування є дидактична одиниця (модуль), то логічним стає проектування на цьому рівні за зразком:

Лицей ..... *Викладач* .....
Предмет ..... *Клас/кількість годин на тиждень/рік* .....

Проектування за дидактичними одиницями (модулями)

Субкомпетенції	Зміст (розгорнутий)	Види навчальної діяльності	Ресурси		Оцінювання	Зауваження
			час	обладнання		

Або:

Дата	Одиниця вивчення (модуль, розділ)	Субкомпетенції	Зміст (розгорнутий)	Види навчальної діяльності	Оцінювання	Ресурси		Зауваження
						час	обладнання	

У рубриці *Зміст* представлена інформація, необхідна для пояснення навчального матеріалу. У рубриці *Субкомпетенції* записуються субкомпетенції з курікулума. У рубрику *Види навчальної діяльності* вносяться орієнтовні види з курікулума або інші, які педагог вважає адекватними для досягнення поставлених цілей. У рубрику *Ресурси* вносяться дані, що стосуються часу, місця, форм організації класу, навчальні засоби. У рубриці *Оцінювання* вказуються інструменти оцінювання або порядок оцінювання.

Чому виникає необхідність проектування за модулями?

По-перше, оскільки пріоритетним напрямком модернізації курікулума в Республіці Молдова є компетентісний підхід, головним в проектуванні вбачаємо саме зосередження на формуванні компетенцій. А компетенції, точніше субкомпетенції, неможливо сформувані за один урок, тому логічно і доцільно скористатися саме модульною технологією проектування,

що забезпечить, з одного боку, формування визначених курікулумом субкомпетенцій, а з іншого, дасть можливість проконтролювати і оцінити ступінь їх сформованості.

По-друге, часто-густо учитель зосереджується на конкретному уроці і пов'язаних з ним цільових настановах і не бачать "дидактичного потенціалу" предметного змісту теми, розділу, модуля. Тим часом, предметний зміст кожної теми надає різні можливості для розвитку конкретних умінь і навичок, які можна назвати не просто міжпредметними, але і надпредметними або загальнонавчальними.

По-третє, модульне навчання базується на діяльнісному підході до навчання: тільки той навчальний зміст усвідомлено і міцно засвоюється учнем, який стає предметом його активних дій. За модульного навчання учень включається в активну і ефективну навчально-пізнавальну діяльність, працює з диференційованою за змістом та обсягом допомоги програмою. Йде індивідуалізація контролю, корекції, консультування, ступеню самостійності. Важливо, що учень має можливість більшою мірою самореалізуватися, і це сприяє мотивації навчання.

І, нарешті, *четверте*, модульне навчання гарантує кожному учневі засвоєння стандарту освіти і просування на більш високий рівень навчання, надає можливості для розвитку таких якостей особистості учня, як самостійність, це з одного боку, і з іншого – вміння працювати в команді. Таким чином, основні мотиви впровадження в навчальний процес модульної технології наступні:

- гарантованість досягнення результатів навчання;
- паритетні стосунки вчителя й учнів;
- можливість вибору рівня навчання;
- можливість роботи в індивідуальному темпі;
- можливість роботи учнів у парах, у групах;
- можливість спілкування з товаришами;
- постійний контроль і самоконтроль у процесі засвоєння навчального змісту.

Теоретичний аналіз модульного навчання дозволив виділити наступні його особливості:

- модульне навчання забезпечує обов'язкову обробку кожного компонента дидактичної системи і наочне їх уявлення в модульній програмі і модулях;
- модульне навчання припускає чітку структурування змісту навчання, послідовний виклад теоретичного матеріалу, забезпечення навчального процесу методичним матеріалом і системою оцінювання і контролю, що дозволяє корегувати процес навчання;
- модульне навчання передбачає варіативність навчання, адаптацію навчального процесу до індивідуальних можливостей і запитів тих, хто навчається.

Ці особливості модульного навчання дозволяють виявити його високу технологічність.

У модернізованому курікулумі зміст з мови і літератури представлений за темами і розділами. Вживані у методичній літературі поняття «модуль», "модульний блок» потребують додаткових пояснень. Під МОДУЛЕМ розуміють автономну організаційно-методичну структуру навчальної дисципліни, що містить у собі дидактичні цілі, сформульовані у вигляді результатів (компетенцій), логічно завершену одиницю навчального матеріалу (складену з обліком внутрішньопредметних і міждисциплінарних зв'язків), методичне керівництво (включаючи дидактичні матеріали) і систему контролю.

IV. СПІВВІДНЕСЕНІСТЬ ПОНЯТЬ "СТРИЖНЕВА // КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНЦІЯ" - "СПЕЦИФІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ" - "СУБКОМПЕТЕНЦІЯ" - "ЗМІСТ" - "ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ» В МОДУЛЬНОМУ НАВЧАННІ

Щодо термінів *ключові // стрижневі компетенції, специфічні компетенції, субкомпетенції* в педагогічній літературі поки що немає усталених визначень. У більшості предметних курікулумов, включно і в курікулумі з української мови і літератури під *ключовими* розуміють компетенції, які є універсальними, застосованими в різних життєвих ситуаціях. Це ті компетенції, які визначені Радою Європи. Термін *специфічні компетенції* співвідноситься з компетенціями випускника ліцею, а *субкомпетенції* – з компетенціями учня 10-го класу 11 класу 12 класу. Компетенції, сформовані в результаті вивчення модуля (або блоку), також називають субкомпетенціями. В курікулумі зазначається, що «Модернізація ліцейської освіти розглядається нині на основі компетентнісної парадигми. Прагнення відійти від засилля окремих, часткових знань, умінь і навичок виявляється в розробці поняття *стрижневих, міжпредметних, базових навчальних компетенцій, які враховують зв'язки між елементами системи. Стрижневі компетенції* передбачають готовність використовувати засвоєні знання, навчальні уміння і навички, способи діяльності для розв'язання практичних, пізнавальних, комунікативних завдань. Вони виявляються у здатності самостійно оцінювати ситуацію, усвідомлювати проблему і планувати дії, необхідні для її вирішення, контролювати й оцінювати їх виконання. Саме сформованість стрижневих компетенцій є найголовнішим свідченням якості освіти. Навчання на основі компетентнісної парадигми передбачає його спрямованість передусім на формування комунікативної компетенції як важливої складової ключових компетентностей» (с. 3).

Між *субкомпетенціями, одиницями змісту і навчальними видами діяльності* існує тісний взаємозв'язок і чіткі причинно-наслідкові відносини: змістова одиниця (модуль) обумовлює вибір субкомпетенцій, видів діяльності (методів і прийомів реалізації даного змісту) провідних до формування специфічних компетенцій. Приклад такого зв'язку наочно представлений у відповідному розділі курікулума «А. Субкомпетенції, Б. Зміст предмета, В. Орієнтовні види навчальної та оцінювальної діяльності для забезпечення субкомпетенцій», які викладено в таблиці (с. 9-24 – мова; 39-51 – література).

Вчителя, безсумнівно, цікавить змістова частина курікулума. Автори постаралися максимально прислухатися до зауважень викладачів щодо вдосконалення змісту в першу чергу предмета література. Думки та пропозиції висловлювалися в рамках різних семінарів на всіх рівнях, були проаналізовані та по можливості враховані. Найбільш важкі для сприйняття учнів твори, і такі, що втратили свою актуальність, були вилучені з програми або запропоновано їх вивчення оглядово з аналізом фрагментів. Збільшилася можливість вивчати твори за вибором, особливо в 12-му класі. З української мови зміни незначні.

V. ДИДАКТИЧНІ СТРАТЕГІЇ НАВЧАННЯ-УЧІННЯ-ОЦІНЮВАННЯ

Модульне навчання дозволяє поєднувати в собі різні підходи до навчання. Від проблемного навчання модульне запозичило його головні особливості: проблемну подачу матеріалу в модулі, нестандартність вправ. Від активного навчання модульне запозичило методи навчання, що дозволяють підвищити пізнавальну активність тих, хто навчається. Вдало вписуються в дидактичну систему модульного навчання ігрові форми поточного і кінцевого контролю. Модульне навчання має характерні риси індивідуально-диференційованого навчання. Воно високотехнологічне. Учитель має змогу вільно і відповідально обирати технології навчання-учіння, ефективність котрих підтверджується чи спростовується кінцевими результатами – сформованістю тих чи інших компетенцій (субкомпетенцій). Відповідальність педагога щодо отриманих результатів залежить від проектування і протікання навчального процесу. Професійна компетенція педагога, виявлена в навчальному процесі, відбивається в досягненнях учнів. З цієї точки зору модернізований курікулум орієнтує вчителя на: застосування *нормативних (формуючих) дидактичних стратегій (технологій)*.

Важливим у роботі з ліцеїстами вважаємо застосування *методу проектів*. У довідниковій літературі проектування трактується як особливий тип інтелектуальної діяльності, процес створення проекту передбачуваного або можливого об'єкта (стану), суттєвою рисою якого є перспективне орієнтування, практична спрямованість, дослідження. Метод навчальних проектів набув широкого поширення у сучасній освіті з огляду на спрямування такого навчання на систематизацію, узагальнення знань, а також на практичне їх застосування, формування умінь і навичок особистості, розвиток у неї низки компетенцій, зокрема, таких, як інформативність (вміння працювати з інформацією), аналітичність, комунікативність; поведінкові компетенції – наполегливість, цілеспрямованість, винахідливість та інших; технологічність (здатність використання технологій); компетенцій щодо взаємодії в гетерогенних групах – позитивної взаємодії з іншими, співпраці, роботі в команді, управління і вирішення конфліктів тощо.

Ще одним вагомим показником реалізації сучасних підходів до навчання, повноцінної підготовки ліцеїстів до роботи в умовах сучасного інформаційного суспільства є використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) насамперед – мультимедійного супроводу навчальних занять. Мультимедіа – це сучасна комп'ютерна технологія, що дозволяє об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію. Мультимедійний супровід навчального заняття – найскладніший вид інформаційного забезпечення вивчення теми (розділу, предмета, дисципліни, тобто навчального матеріалу), що створюється, зазвичай, викладачем як електронний супровід насамперед для унаочнення кожного, визначеного педагогом, виду навчальної діяльності тих, хто навчається.

Застосування засобів ІКТ надає низку переваг процесу навчання і, на нашу думку, слугує такому:

- змістовному інформаційному насиченню процесу навчання;
- підвищенню рівня засвоєння навчальної інформації (за допомогою поєднання зорового та слухового сприйняття її);
- урізноманітненню форм презентування інформації, а також видів пізнавальних завдань тощо;
- активізації навчальної діяльності ліцеїстів, посиленню їх ролі як суб'єктів навчального процесу (використання ІКТ збільшує варіативність способів та видів

діяльності), а отже – і розвитку їхнього пізнавального інтересу та рівня компетентності;

- індивідуалізації та диференціації процесу навчання (за рахунок адаптації темпу подавання навчальної інформації, своєчасності її представлення, доцільного її дозування; інтенсифікації, за потреби, спілкування учасників навчально-виховного процесу, створення можливості індивідуалізувати вид навчальної діяльності тощо), використанню основних і допоміжних навчальних впливів.

Не можна у зв'язку з цим не згадати результати дослідження Центру «Про Дидактика» щодо використання учителями-україністами засобів ІКТ⁴, де констатується, що в 11 обстежених школах є комп'ютерні класи, а 10 із цих шкіл підключені до мережі Інтернет, однак лише один учитель відзначив, що володіє необхідними навичками роботи з ІКТ.

Використання активних та інтерактивних методів

Такі підходи до навчання забезпечують для кожного ліцеїста можливість визначення та чіткого усвідомлення власних переконань, ставлень, поведінки у подальшій діяльності (тренінг передбачає обов'язкову рефлексію у кінці заняття); розуміння впливу один на одного учасників навчання, зворотного зв'язку (цьому сприяє міжособистісне і міжгрупове спілкування, відкрите обговорення питань, аналіз їх з різних точок зору тощо); створюють сприятливе навчальне середовище, в якому кожен може змінюватися, виправляти свої слова, дії, які є невідповідними; сприяють узагальненню та усвідомленню використанню досвіду інших учасників або груп у власній подальшій діяльності; зменшенню стереотипів та упереджень; удосконаленню рефлексії та саморефлексії і, безперечно, розвивають комунікативну компетентність ліцеїстів тощо.

Висновки: зміст, види навчальної і оцінювальної діяльності, методи і прийоми навчання повинні ґрунтуватися на особистісно орієнтованому, компетентісно орієнтованому, проблемному, ситуативному та культурологічному підходах, що, у свою чергу, забезпечить якісне виконання суспільної потреби в компетентній творчій особистості, сприятиме подоланню прірви між освітою учня, рівнем його розвитку і вимогами життя. Необхідні: застосування навчальних дій, оснований на проблематизації, дослідженні, евристиці, дослідженні конкретних випадків тощо; орієнтація на формування умінь, а через них – компетенцій і ціннісних ставлень; установлення взаємозв'язку між субкомпетенціями, змістом і дидактичними технологіями (стратегіями); реалізація процесу навчання через співробітництво; здійснення зворотнього зв'язку; здійснення безперервного оцінювання шкільних досягнень.

Стратегія оцінювання нарівні з дидактичною стратегією є важливим компонентом курікулума. Оцінювання повинно розглядатися як безперервний процес і не зводиться тільки до виставлення оцінок. *Його функції полягають у констатації, діагностиці, прогностиці (передбачення майбутніх досягнень на основі зареєстрованих результатів) сертифікації рівня інтелектуальних і практичних умінь учня в кінці тривалого періоду навчання (по завершенню того чи іншого циклу навчання) мотивації тощо.* Крім традиційних методів оцінювання (письмових, усних і практичних завдань), в практику вчителя входять і *комплементарні (альтернативні, сучасні)*, які охоплюють системне спостереження за учнями, дослідження, проекти, портфоліо, самооцінку, взаємооцінку, оцінювальні дидактичні ігри, тестування.

---

⁴ Див.: Проблемы преподавания языков в школах с контингентом учащихся национальных меньшинств: анализ потребностей. Кишинэу, 2009. Сс. 36-48; 84-89.

Підкреслимо, що контролю слід піддавати не стільки обсяг теоретичних знань, скільки практичні вміння та навички, а також навчально-пізнавальні можливості ліцеїстів. Оцінювання має носити виховний характер і включати, крім традиційних технологій, технології інноваційні, такі як рейтингове, різномірне оцінювання, само- і взаємооцінювання. В курікулумі наводяться вичерпні критерії оцінювання ліцеїстів з чотирьох видів мовленнєвої діяльності.

VI. ПРОЕКТУВАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ОДИНИЦІ (МОДУЛЯ), СПРЯМОВАНЕ НА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ .

Вище вже йшлося про переваги модульно-блокового планування. *Які ж етапи такого планування і як співвідносяться між собою викладання - навчання - оцінювання?*

Послідовність дій учителя зі складання модульної програми наступна:

1. Визначення компетенцій, які повинні бути сформовані в учнів у результаті вивчення модуля і їх формулювання (наприклад: «У результаті роботи за модульною системою учень буде вміти тлумачити поняття, порівнювати об'єкти тощо»);
2. Відбір змісту навчального матеріалу і прийомів навчальної діяльності з оволодіння ним.
3. Добір літератури для вчителя й учнів (бажано вказати перелік обов'язкової та додаткової літератури, в тому числі ресурси Інтернет).
4. Розподіл змісту по уроках з урахуванням принципів модульного навчання: визначення вихідного рівня володіння навчальним матеріалом (вхідний контроль); блок інформації (теоретичний матеріал теми); відпрацювання змісту навчання (семінари, практикуми, уроки-майстерні, диспути і т.д.); контроль засвоєння знань (підсумковий контроль з виходом на творчий рівень) і корекція помилок у засвоєнні цього змісту.
5. Відбір ресурсів: дидактичне оснащення уроків (портрети, ілюстрації, презентації, хрестоматії, ресурси Інтернету, довідники, підручники, словники та ін.), "путівник» для учня (картки-помічники, картки-інформатори, "шпаргалки", додатки, алгоритми оформлення опорних таблиць і схем для допомоги слабшим учням або тим, хто відчуває труднощі в формулюванні висновків, не може знайти потрібні твори, розділи ...); розподіл часу.
6. Написання модульної програми.
7. В ідеалі – роздрукування модульних програм для кожного учня.

Алгоритм діяльності учня:

1. Інформаційне введення вчителя, знайомство з модульною програмою.
2. Визначення індивідуального маршруту в рамках модуля.
3. Виконання завдань модуля, самоперевірка і взаємооцінювання результатів.
4. Підсумковий контроль.

Особливості модульних матеріалів полягають у наступному:

1. Цілі навчання з кожної компетенції сформульовані у вигляді результатів. Результат визначає, що саме учень повинен вміти РОБИТИ по завершенню вивчення модуля: демонструвати розуміння, визначати, складати, характеризувати. Вже перед початком роботи учень знає, до якого результату він повинен прагнути і що він повинен продемонструвати. Для

опису результату використовуються тільки ті дії, які можна перевірити і оцінити. Описані таким чином результати значимі, досяжні, мають практичну спрямованість.

2. Для кожного результату прописані умови і рівень якості виконання дій. Вони описують поетапне просування учня до досягнення результату.

3. Заключним етапом освоєння одного або декількох результатів є демонстрація учнями доказів своєї компетентності. Вимога щодо надання таких доказів (типи доказів, їх кількість) і самі оцінювальні матеріали також містяться у структурі модуля. Це дозволяє забезпечити єдині вимоги, пропоновані учню, незалежно від того, хто, коли і де його оцінює. Така оцінка обґрунтована, вона стає процесом збору учнями доказів своєї компетентності, що дозволяє позбутися суб'єктивізму при оцінюванні їх досягнень.

4. Навчальні матеріали, включені в модуль, містять необхідний матеріал, що забезпечує можливість самостійно працювати з ним, використовуючи його повністю або вибираючи з нього фрагменти. Воно включає в себе і пояснення нового матеріалу і робочий зошит, де учень може виконувати тренувальні вправи і звірятися з правильними відповідями. В ідеалі учень самостійно, не вдаючись до допомоги викладача, може освоїти те чи інше вміння.

5. Необхідно особливо підкреслити, що модульна програма – не конспект уроку або планування навчального матеріалу вчителем, це програма діяльності учня з вивчення певної теми.

Якщо модульна програма грамотно складена, то необхідність у поурочному плануванні відпадає.

Зразок дидактичного планування за модулем.

Навчальний заклад _____ Педагог _____

Предмет – українська мова Клас 10. Кількість годин на тиждень – 1 год. Усього за рік – 33 год.

Проект дидактичної одиниці (модуля)

Модуль 1 (блок I)

Кількість уроків – 6

Література (джерела) для вчителя: Л.Скуратівський, Г.Шелехова, В.Новосьолова, Л.Плетньова. Практикум з української мови: 10-11 класи, розробник „Квazar-Мікро-Техно”, 2006; Кожухар В., Кожухар К. Українці Молдови. Історія і сучасність. Кишинів, 2008.

Література (джерела) для учня і вчителя: Л.Скуратівський, Г.Шелехова, В.Новосьолова, Л.Плетньова. Практикум з української мови: 10-11 класи, розробник „Квazar-Мікро-Техно”, 2006); Кожухар В., Кожухар К. Українці Молдови. Історія і сучасність. Кишинів, 2008.

Новосьолова В.І., Скуратівський Л.В., Плетньова Л.В. Українська мова. Збірник тестових завдань для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. 11 клас. – К.: Генеза, 2007. – 118 с.; Авраменко О.М., Коваленко Л.Т., Українська мова й література. Збірник тестових завдань. 2-е вид., виправлене й доповнене. – К.: Грамота, 2008. – 212 с.; Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова: Навчальний посібник для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. – К.: Генеза, 2009. – 272 с.; vesna.sammit.kiev.ua; ingresua.tripod.com/domivka.htm.

Випереджувальні завдання. Учні за власним вибором об'єднуються у 3 групи: «краєзнавці», «громадські діячі», «освітяни», кожна з яких обирає тему для дослідження. Кожна група готує власний проект.

Технологічна карта модуля

№ п/п	Модуль . Зміст (розгорнутий)	Субкомпетенції	Види навчальної діяльності	Ресурси (наочність, техн. засоби, допоміжні матеріали), час		Оцінювання	Зауваження
				Час	Обладнання		
1 -2 уроки	Модуль 1. Українці Молдови Мова і мовленнєва діяльність. <i>Теми:</i> Історичні витоки українців Молдови. Мова, мовлення, мовленнєва діяльність. Види мовленнєвої діяльності. Рецептивно-репродуктивні: слухання, читання;	<i>Усвідомлює</i> мовлення як сукупність мовленнєвих дій; якості мовлення; сфери вживання усного мовлення; <i>розуміє</i> трибичну структуру говоріння; <i>Знає</i> вимоги до усного і писемного монологічного мовлення і дотримується їх. Активно користується чотирма видами мовленнєвої діяльності.	I. З'ясування емоційної готовності учнів до уроку. Технологія «Обмін побажаннями». II. Мотивація навчальної діяльності. <i>Виклик.</i> Читання і обговорення епіграфа: «Добре говорити значить просто добре думати вголос» <i>E. Ренан.</i> <i>Технологія</i> «Незакінчене речення». III. Цілевизначення та планування діяльності (обговорення запропонованого вчителем модуля). IV. Опрацювання навчального матеріалу. 1. Аудіювання статті (можливі варіанти: запис на аудіо носії, виразне читання вчителя), обговорення – усні відповіді на питання за змістом. 2. З □ ясування і аналіз поняття: мова, мовлення, мовленнєва діяльність; види мовленнєвої діяльності	1 хв. 3 хв. 2 хв. 30 хв. 3 хв. 5 хв.	Обладнання: темагічна виставка книжок, текст (стаття з книги «Українці Молдови»), роздавальний матеріал; технологічні картки «Аналіз діалогу», «Аналіз тексту», завдання для груп та інтелект-пар, картки самооцінювання, слайди, аудіозаписи; ватмани, маркери, телевізор, комп'ютер, учнівські проєкти,	Спостереження за діяльністю учнів Спостереження за діяльністю учнів Спостереження за діяльністю учнів	

3	<p>Культура, освіта, громадське життя українців в Молдові.</p> <p>Монолог.</p> <p>Діалог.</p> <p>Діалогічна єдність.</p> <p>Репліка-стимул, репліка-реакція.</p> <p>Правила мовленнєвого етикету.</p>	<p><i>Знає</i> різновиди монологічного і діалогічного мовлення.</p> <p>Внутрішній, драматичний, ліричний монолог.</p> <p><i>Будує</i> діалог побутовий (розмовний стиль), полемічний (публіцистичний стиль), художній (стиль художньої літератури).</p> <p><i>Бере</i> активну участь у дискусії, усвідомлює її значення для пошуку істини.</p> <p><i>Дотримується правил</i> ведення дискусії; етикетних правил. Удосконалює власні писемні тексти.</p>	<p>I. З'ясування емоційної готовності учнів до уроку.</p> <p>II. Мотивація навчальної діяльності. <i>Виклик.</i> Прочитайте висловлювання вашого ровесника: «Дехто вважає, що українцям, які проживають поза межами України, зовсім не обов'язково вивчати українську мову».</p> <p>III. Цілевизначення та планування діяльності (обговорення).</p> <p>IV. Опрацювання навчального матеріалу.</p> <p>1. Перевірка домашнього завдання: переказ,повідомлення і презентації учнів; питання вчителя і учнів; рецензування.</p> <p>2. Аудіювання діалогу. Визначення істотних ознак монологу та діалогу.</p> <p>3. З'ясування і характеристика структури діалогу. Визначення мети спілкування, адресата мовлення, місця спілкування.</p> <p>3. Робота в групах - формулювання правил мовленнєвого етикету на підставі українських народних прислів'їв і приказок.</p> <p>4. Презентація правил мовленнєвого</p>	<p>1 хв.</p> <p>2 хв.</p> <p>1 хв.</p> <p>35 хв.</p> <p>5 хв.</p> <p>5 хв.</p> <p>5 хв.</p> <p>3 хв.</p>	<p>Завдання для груп, картки-інформатори, навчальний посібник.</p> <p>Магнітофон (комп'ютер)</p> <p>Опорні схеми.</p> <p>Картки-опори</p> <p>Постер</p>	<p>Спостереження за діяльністю учнів</p> <p>Взаємооцінка (члени груп оцінюють роботу за виробленими критеріями)</p> <p>Спостереження за діяльністю учнів</p> <p>Взаємооцінювання</p>	
---	---	--	---	--	---	--	--

		<p><i>На репродуктивному рівні: переказує текст будь-якого функціонально-сміслового типу, змінюючи його акценти відповідно до рематичної домінант; узагальнюючи мовні та комунікативні особливості кожного типу мовлення, переказує текст, відтворює конкретні частини тексту.</i></p> <p><i>На продуктивному рівні: використовує прослухані тексти для творення інших з погляду стилю та функціонально-сміслового типу.</i></p> <p><i>На</i></p>	<p>етикету інтелект-парами</p> <p>5. Робота в групах. Складання діалогів відповідно до запропонованої ситуації (10-16 реплік):</p> <p>1 група (<i>краєзнавці</i>) – уявіть, що ви відвідали експозицію в краєзнавчому (історичному) музеї. Попросіть екскурсовода розповісти про найцікавіші експонати.</p> <p>2 група – громадські діячі – ви маєте намір звернутися до Генерального директора Бюро міжетнічних відносин в Республіці Молдова з метою з□ясування подальших перспектив розвитку української спільноти.</p> <p>3 група – освітяни – під час перебування вашої групи в Канаді ви звернулися до своїх колег з проханням розповісти про освіту українців у їхній країні.</p> <p>3. Слухання усних діалогів, їх рецензування.</p> <p>V. Рефлексія навчальної діяльності.</p> <p>Індивідуально. Фронтально.</p> <p>VI. Підведення підсумків.</p> <p>Заповнення карток само- та взаємооцінки. Обґрунтування учителем остаточної оцінки.</p>	<p>7 хв.</p>	<p>Постер</p>	<p>Взаємооцінювання</p>	
			<p>Пам□ятка</p> <p>«Критерії оцінювання»</p>	<p>13 хв.</p>		<p>Самооцінювання. Взаємооцінювання.</p>	
				<p>3 хв.</p>			
				<p>2 хв.</p>			

		<p><i>репродуктивному рівні:</i> аналізує основні способи і засоби зв'язку речень у тексті, визначає мовні засоби, характерні для певного стилю і типу мовлення. На продуктивному рівні: добирає матеріал, систематизує його, складає власні тексти. Передає зміст тексту у стислій формі, акцентуючи на його основних «каркасних» моментах. Відновлює тексти, в яких порушено логічність подій; переставляє частини і коректує деформований текст. <i>Удосконалює</i> власні усні і</p>	<p>VIІ. Домашнє завдання. <i>Обов'язковий мінімум.</i> Повторити теоретичні відомості. Скласти діалог (10-12 реплік) за темою (письмово). <i>За бажанням.</i> Дібрати ілюстративний матеріал за темою дослідження.</p>	<p>2 хв.</p>		
<p>4-урок</p> <p>Культура і мистецтво українців Молдови.</p> <p>Текст – продукт мовленнєвої діяльності. Ознаки тексту. Тема, мікротема, головна думка тексту. Зачин, середня частина, кінцівка кожної мікротеми.</p>	<p>I. З'ясування емоційної готовності учнів до уроку. Технологія «Обмін побажаннями».</p> <p>II. Мотивація навчальної діяльності. <i>Виклик.</i> Складання висловлювання за опорними словами в парах.</p> <p>III. Цілевизначення та планування діяльності</p> <p>IV. Опрацювання навчального матеріалу. 1. Перевірка підготовлених діалогів; питання вчителя, учнів. 2. Читання і обговорення тексту (робота з підручником// посібником чи матеріалом, поданим в електронному вигляді). Визначення теми, мікротеми, головної думки. Аналіз структури тексту.</p> <p>V. Закріплення матеріалу. 1. Виразне читання тексту. Визначення його теми, добір заголовку, що відповідає а)головній</p>	<p>I хв.</p> <p>2 хв. Картка з опорними словами</p> <p>2 хв.</p> <p>15 хв.</p> <p>7 хв.</p> <p>8 хв. Підручники, посібники, роздруковані тексти, комп'ютер</p> <p>20 хв. 5 хв.</p>	<p>Спостереження за діяльністю учнів</p> <p>Відповіді на питання Заохочувальне оцінювання.</p> <p>Відповіді на питання</p> <p>Взаємооцінювання</p> <p>Есе (індивідуально)</p>			

			групах. Добрі і систематизація матеріалів.			
5 урок	Узагальнення за темою.		<p>I. З'ясування емоційної готовності учнів до уроку.</p> <p>II. Мотивація навчальної діяльності. <i>Виклик.</i> «Хто тинині? – Українець!» (Ю. Дячук)</p> <p>III. Цілевизначення та планування діяльності</p> <p>IV. Узагальнення за темою. Дискусія «Чи потрібно українцям Молдови знати рідну мову і культуру?»»</p> <p>V. Рефлексія навчальної діяльності. Які види завдань з даної теми я виконував? Чому навчився? Перегляд «портфоліо» з теми.</p> <p>VI. Виконання тесту (аналогічного до завдань на Баку).</p>	<p>1 хв.</p> <p>2 хв.</p> <p>2 хв.</p> <p>25 хв.</p> <p>5 хв.</p> <p>10 хв.</p>	<p>Правила проведення дискусії.</p> <p>Портфоліо. Тест. Схема оцінювання</p>	<p>Спостереження за діяльністю учнів</p> <p>Самооцінювання. Взаємооцінювання.</p>
6 урок	Урок-презентація.		Презентація групами результатів виконання проєктів.		Портфоліо	Підсумкове оцінювання.

ДОДАТОК

<i>Назва групи</i>	<i>Прислів'я та приказки</i>	<i>Основні правила спілкування</i>
Краєзнавці	Ласкаве слово – як день ясний. Погане слово проковтні. Що маєш казати – наперед обміркуй.	Під час розмови виявляй ввічливість. Не вживай грубих слів. Говори про те, що може зацікавити слухача.
Громадські діячі	Хліб-сіль їж, а правду ріж. Від теплого слова і крига скресне. Треба знати, де що сказати.	Завжди будь правдивим і щирим. Будь доброзичливим. Орієнтуйся в ситуації спілкування..
Освітняни	Бережи хліб на обід, а слово на відповідь. Краще недоговорити, аніж переговорити. Умієш говорити – умій слухати.	Умій слухати. Не перебивай інших. Не говори зайвого. Уважно слухай інших.

Пропонована структура опису програми/модуля ґрунтується на рекомендаціях, розроблених і ухвалених ЮНЕСКО, і широко використовується в останні 20 років різними навчальними закладами. Який би підхід до освіти ми не розглядали, модульність виступає як центральна характеристика, а процес модуляризації – як ключова процедура, що визначає підвищення рівня відкритості, гнучкості освітніх програм і забезпечує тим самим перехід до дистанційного навчання. Такий перехід припускає використання різних технологій.

Представлена технологічна карта модуля є схематичною (орієнтовною), такою, що потребує змістового наповнення (на рівні практичного індивідуального проектування вчителем).

VII. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ПІДРУЧНИКІВ ТА ІНШИХ ДИДАКТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ (включно і наданих проектом ЕКМРМ) В ПРОЦЕС ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МОДЕРНІЗОВАНИХ КУРІКУЛУМІВ.

Щодо питання забезпечення навчального процесу підручниками і посібниками, то, на превеликий жаль, мусимо вкотре констатувати, що в республіці до сьогодні підручники для ліцейської ланки не розроблені. У методичних рекомендаціях Міністерства освіти Республіки Молдова говориться про використання підручників і хрестоматій, виданих в Україні. Крім того, вважаємо доцільним звертатися також і до ІНТЕРНЕТ-ресурсів, фахових періодичних видань, методичних посібників тощо. У цих умовах учитель мусить самостійно добирати матеріали до кожного модуля. На уроках української мови бажано планувати не тільки так звані граматичні теми, а й мовленнєві. Лише за таких умов формування компетенцій буде ефективним. Тематика мовленнєвої діяльності має відповідати віку та інтересам старшокласників. Більш конкретні матеріали будуть надруковані в Гіді для ліцейської ланки.